

МАРИЕЛА НАНКОВА, докторант

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", гр. БЛАГОЕВГРАД

**ЕВОЛЮЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА В ОБЛАСТТА НА НЕВЕРБАЛНАТА
КОМУНИКАЦИЯ**

EVOLUTION OF THE RESEARCH IN THE FIELD OF NONVERBAL COMMUNICATION

MARIELA NANKOVA, PhD student

SOUTH-WESTERN UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: Researchers for the connection between external signs of the human been and his character are made for first time in the Ancient East. In the Antic age these researches are defined in systematic type. The science which works for discovery of the characteristic features and definition of character of the researched object is the physiognomic.

In 1824 is published the book of Ch. Bell "Anatomic and Philosophy of Expression as a connection with the painting Art". In the book he writes about the gestures and mimics.

Part of the newer ideas in the researches of nonverbal behavior are based on the ethology.

Key words: Nonverbal communication, mimics, gestures, physiognomic.

За първи път в Древния Изток се правят изследвания за връзката между външните белези на човека и неговия характер. В Античността тези изследвания получават систематизиран вид. Науката, която се занимава с откриване на характерните черти и определяне по тях характера на изследвания обект е физиогномиката.

За различията между Изтока и Запада пише **Хипократ**²³. Според него с физиогномиката са свързани античните теории за влиянието на климатичните условия върху телесния и психичен строеж на индивидите и народите. Теоретичната основа на тази идея е поставена в произведението му "За въздуха, водите, местностите". Хипократ разглежда човека и природната среда като едно цяло. **Според него има хора, които приличат на планински, горски и водни местности, а други – на голи и безводни места. Някои носят природата на полята и езерата, а други – на равнините и на сухите и оголени места.** Той не пренебрегва обаче влиянието на законите и обичаите върху формирането на специфичните признаци и качества на хората. **Природните различия между Европа и**

Азия са причината за различия между народите, които ги населяват. В Азия всичко се ражда по-красиво и по-велико. Нравът на хората е по-приветлив и спокоен. Основната причина за това, че азиатците са по-малко войнствени от европейците и се отличават с по-тих нрав, са годишните времена. Сезоните там не създават резки промени нито към топлото, нито към студеното. Те са винаги приблизително еднакви. Азия обаче не е подчинена на еднообразието. Например, в местности, разположени между топлината и студа, е невъзможно да съществува мъжествен дух, издръжливост в труда и смелост. При такива природни условия връх взема склонността към наслажденията. С физиогномиката е свързано и учението му за темпераментите, развито в книгата "За природата на човека". То възпроизвежда теорията за четирите основни течности в човешкия организъм. Той разграничава сангвиник, меланхолик, холерик и флегматик. Въз основа на тази класификация през 80-те години на ХХ век Айзенк изготвя една от най-добре работещите схеми за личностни типологии, която ще използваме и в нашата разработка.

²³ "Физиогномика", изд."Лик", С., 1998, стр.62-63

По различно е виждането на **Аристотел**²⁴ за физиогномиката. Според него тя се основава върху принципа за съществуването на взаимодействие и взаимовлияние между тялото и душата. **Той посочва съвкупността от различни признаци, издаващи и показващи характера на човека. Това са движенията, фигурите, цветовете, лицето и неговите особености, окосмяването, гласът, тялото, плътта на тялото, членовете на тялото, общия вид. Лицето е онова, което най-много издава и разкрива душевността на човека.** Чрез физиогномичния метод могат да се изведат от едно състояние, емоция или недостатък последствията за общото душевно състояние на човека.

В трактата си “За съдбата” **Цицерон**²⁵ (106-43 пр.н.е.) се противопоставя на физиогномичните възгледи, които разглеждат човешките качества като съдбовно предопределени. Той припомня случая с физиогномиста Зофир, който претендирал, че може да определи характера и нрава на човек по неговото телосложение, очи, лице и чело. Когато срещнал Сократ, Зофир го преценил като глупав и тъп човек, защото ключиците му не били вдлъбнати. Приписал му още женолюбие.

С физиогномични изследвания се занимават и редица учени през Средновековието – Авероес (1126-1198), Авицена (980-1037), Алберт Велики (1207-1280), Григор Татеваци²⁶ (1346-1409). Няколко века по-късно **Франсис Бейкън**²⁷ (1561-1626) отново обръща внимание на физиогномиката. Едва след публикуването обаче на “Физиогномични фрагменти” (1775-1778) на **Йохан Каспар Лафатер**²⁸ физиогномиката намира отклик сред научните среди и широката публика. След Лафатер

проблемите на физиогномиката се интерпретират предимно в контекста на изучаването на изразителните движения при човека. В “Антропология от прагматично гледище” **Имануил Кант**²⁹ (1724-1804) определя физиогномиката като “изкуство да съдим по външния образ на някой човек, следователно по външността му, за неговата вътрешност, било за нрава му или за начина на мислене”. Във “Феноменология на духа” в раздела “Наблюдаващ разум” **Хегел**³⁰ (1770-1831) разкрива своите съмнения към възможностите на физиогномиката като наука.

През 1824 г. излиза книгата на **Чарз Бел**³¹ “Анатомия и философия на изражението като връзка с изобразителното изкуство”, в която разработва аспектите на жестовете и мимиките. Той пътува из музеите на Европа и Азия и така развива своята “респираторна теория”. Той поставя началото на сравнителната аналогия и физиология на човека и животните.

Четирдесет години по-късно **Пидерит**³² провежда своите изследвания за описване на т.нар. “мимически събития”. Разглежда жестовете и мимиките в контекста на психофизиологичния проблем. Постулира необходимостта от разработването на семантична лексика на жестовете и мимиките. Вижда в последователността на жестовете и мимиките оформянето на нов план човешка комуникация.

През 70^{те} години на XIX в. **Дарвин**³³ търси приемственост в изразните средства на бозайниците. Занимава се с проблема защо човекоподобните маймуни, които имат фащиални мускули, не могат да произведат мимика, подобна

²⁴ “Физиогномика”, изд. “Лик”, С., 1998, стр.23-48

²⁵ пак там, стр.60

²⁶ “Физиогномика”, изд. “Лик”, С., 1998, стр.60

²⁷ пак там, стр.68

²⁸ пак там, стр.61

²⁹ пак там, стр.68

³⁰ пак там, стр.70

³¹ “Символното поведение на човека”, Васил Г.Райнов, БАН, С., 1993, стр.41

³² пак там, стр.42

³³ “Символно поведение на човека”, Васил Г.Райнов, БАН, С., 1993, стр.43

на човешката. През 1878 г. **Енгел**³⁴ поставя въпроса дали жестовете и мимиките могат да заменят в пантомимата звуковите средства.

В началото на нашия век (1905) **Клаес**³⁵ се заема да изследва традицията, идваща от Аристотел и неговата “Физиогномия”. Той не приема тезата на Дарвин за аналогия на жестовете и мимиките между хората и животните.

През 30TE години **Бюлер**³⁶ систематизира всички задълбочени изследвания в областта на невербалната комуникация. Използва понятията “физиогномик” и “пантогномик”.

За първи път **Екман**³⁷ предлага психометрична техника за измерване на фащиалната експресия. **Формулира шест основни емоционални състояния, които съдържат панкултурни елементи с фащиална експресия и невербално поведение – щастие, тъга, гняв, страх, изненада, отвращение.** Изразните универсалии се обясняват като продукт на човешката еволюция и на вродените невронални програми.

През 40TE години **Ефрон**³⁸ използва наблюденията си върху невербалното поведение, за да се противопостави на нацистките трактати за расово превъзходство. Той изследва емоционалните и невербалните комуникативни изразни средства на живеещите в САЩ италианци и евреи. Особено внимание отделя на мануалните движения, промените в положението на главата и ситуативните телесни позиции.

Част от по-новите идеи в изучаването на невербалното поведение се основават на етологията. Американският психолог **Едуард Хол**³⁹ забелязва, че

³⁴ пак там, стр.40

³⁵ пак там, стр.44

³⁶ пак там, стр.39

³⁷ пак там, стр.47

³⁸ пак там, стр.64

³⁹ “Как понятият иностранца без слов”, Хол, ВЕЧЕ АСТ, М., 1997, стр.226

когато се наруши територията на група животни, те или се борят за запазването ѝ, или ако противникът е по-силен – бягат, за да се спасят. Нарушаването на индивидуалното пространство на едно животно от друго води до война и по-слабото се оттегля победено. Когато група от животни се разрасне до толкова, че става невъзможно запазването на обичайната дистанция помежду им, появяват се физически и поведенчески срывове.

Френският етолог **Фернан Мери**⁴⁰ събира всички куриози около животинската комуникация. Според него животните също имат свой език. Мери поставя невербалната комуникация на животните на границата с невербалната комуникация у човека.

През последните години все повече се обръща внимание на междукултурната невербална комуникация. Най-четена се оказва книгата на Роджър Екстел “Разрешено и забранено за езика на тялото по света”⁴¹. Все повече азиатски автори, главно японци, се занимават с този въпрос.

Подходите при изучаване на невербалното поведение са⁴²:

Първият подход за изучаване на невербалния език е **културно-антропологичен**, чийто основоположник е **Едуард Хол**. Оказва се много трудно да се определят основните характеристики, по които една култура се отличава от друга. Хол класифицира 10 “основни съобщителни системи” за сравняване на културите: взаимодействие, асоцииране, съществуване, бисексуалност, териториалност, темпоралност, учени, игра, защита и използване на материали.

Бърдхуисъл поставя началото на **друг подход – психолингвистичен**. Той

⁴⁰ “Символното поведение на човека, Васил Г. Райнов, БАН, С., 1993, стр.73

⁴¹ Gesture: Body Language and Nonverbal Communication, Gary Imai, www.csupomona.edu/~tassi/gesture.htm

⁴² “Социална психология”, Толя Стоицова, стр.25

използва методологията на структурните лингвисти. Невербалната комуникация се разглежда като двигателна система, аналогична на фонетичната. Кинемата става най-малката невербална единица, отговаряща на езиковата "фонема".

Третият подход е свързан с **психотерапевтичната традиция**. При него се определят патологиите при личностите чрез невербалната комуникация.

Четвъртият подход е **психологичният**, към който се причисляват изследванията на **Екман** и **Фрайзен**. Те описват основните фащиални емоции на човека.

Шефлънд и **Дункан** предлагат класификация на невербалното поведение, което включва шест модалности:

➤ кинетична модалност – комуникация на тялото, изразите на лицето, позата,

положението на тялото, движенията на ръцете и краката;

➤ пространствено-териториална модалност – комуникация чрез пространство, територия, дистанция;

➤ параезикови – паузи, плач, смях...;

➤ тактилна – комуникация чрез допир;

➤ обонятелна модалност – комуникация чрез мирис;

➤ цивилизационна модалност – дрехи, бижута.

През последните няколко години се наблюдава бум и сред азиатските учени в изследване на межкултурните невербални различия. В изучаването на езика на жестовете вече са се оформили и няколко подхода. Повечето автори открояват следните невербални елементи – поява, поза, ориентация на тялото, отстояване, телесен контакт, техника на гледане, фащиална експресия и мануални жестове.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пийз, А., Гарнър, А., Езикът на тялото, скритият смисъл на думите, изд. Сиела, 2000.
2. Аристотел, "Физиогномика", изд. "Лик", 1998.
3. Динев, В., София-Р, С., 1993.
4. Райнов, В., "Символното поведение на човека", изд. БАН, С., 1993.
5. Стойцова, Т. „Социална психология“, 1998.
6. Хол, "Как понятие иностранца без слов", М., 1993.
7. Gesture: Body Language and Nonverbal Communication, Gary Imai, 2000.